

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Moses leges Domini ad populum refert, eas acceptat, usque se obligat populus. Hinc Moses sancit fœdus inter Deum et populum, asperso sanguine victimarum in populum. Rursum, vers. 12, jubetur Moses in montem ascendere, ut tabulas legis a Deo accipiat; ascendit ille, manetque in monte quadraginta diebus.

1. Moysi quoque dixit: Ascende ad Dominum tu, et Aaron, Nadab et Abiu, et septuaginta senes ex Israel, et adorabis procul. 2. Solusque Moyses ascendet ad Dominum, et illi non appropinquabunt: nec populus ascendet cum eo. 3. Venit ergo Moyses, et narravit plebi omnia verba Domini, atque judicia. Responditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. 4. Scripsit autem Moyses universos sermones Domini, et mane consurgens edificavit altare ad radices montis, et duodecim titulos per duodecim tribus Israel. 5. Misitque juvenes de filiis Israel, et obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino, vitulos. 6. Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, et misit in crateras; partem autem residuam fudit super altare. 7. Assumensque volumen fœderis, legit, audiente populo; qui dixerunt: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes. 8. Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. 9. Ascenderuntque Moyses et Aaron, Nadab et Abiu, et septuaginta de senioribus Israel, 10. et viderunt Deum Israel, et sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini, et quasi cœlum, cum serenum est. 11. Nec super eos qui procul reeesserant de filiis Israel, misit manum suam, videruntque Deum, et comederunt, ac biberunt. 12. Dixit autem Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, et esto ibi; daboque tibi tabulas lapideas, et legem ac mandata quæ scripsi, ut doceas eos. 13. Surrexerunt Moyses et Josue minister ejus; ascendensque Moyses in montem Dei, 14. senioribus ait: Expectate hic donec revertamur ad vos. Habetis Aaron et Har vobiscum: si quid natum fuerit questionis, referetis ad eos. 15. Cumque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, 16. et habitavit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus; septimo autem die vocavit eum de medio caliginis. 17. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis, in conspectu filiorum Israel. 18. Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem; et fuit ibi quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.

1. ASCENDE AD DOMINUM. — Ascenderat jam Moses ad Dominum in Sina, et ab angelo vice Dei mandante præcepta capit. xxi, xxii et xxiii audierat; sed descendere jussus fuit, ut leges has populo proponeret, quod licet hic taceat more Hebræo Scriptura, innuit tamen vers. 3, unde rursus jubetur hic ascendere, postquam scilicet habuerit responsum et assensum populi de lege Dei observanda, idque ad hoc, ut in monte Sina legis tabulas, tanquam signum fœderis inter Deum et populum, ejusque quasi instrumentum et obligationem accipiat: multa ergo hic præterit et si-

let Scriptura studio brevitalis, quæ interpreti aliunde supplenda sunt.

TU ET AARON, NADAB ET ABIU. — Hi duo ultimi erant filii seniores Aaronis, qui postea ignem alienum sacris et sacrificiis adhibentes, eo exusti sunt a Deo vindice, Levit. cap. x, vers. 1.

ET SEPTUAGINTA SENES EX ISRAEL. — Putant autem quos septuaginta esse illos, in quos Moses suum regendi onus et spiritum partitus est, quosque prefecit populo, qui proinde et prophetabant; o quibus Eldad et Medad etiam absentes spiritum eundem acceperant. Sed hoc ab historia sacra

est alienum: nam illi in sepulcris concupiscentiæ sunt postea, non vero in Sina delecti sunt, ut videre est Num. cap. xi, vers. 16. Non etiam hi septuaginta fuerunt deuteriones, aut chiliarchæ omnes consilio Jethro constituti, de quibus Exodi cap. xviii; sed ex hisce (si tamen illi jam erant constituti), vel ex aliis etiam populi primoribus a Mose evocati sunt, ut eum in Sina comitantes, tabularum legis acceptionem sua presentia decorarent.

ET ADORABITIS PROCL. — Deum in caligine, in cæcimine montis Sina, per angelum se ostendentem et loquentem cum Mose (1).

2. SOLUSQUE MOYSES ASCENDET AD DOMINUM, — ad caliginem verticis Sina. Solus, inquam, Moses comitatus uno suo famulo Josue: septuaginta autem seniores cum Aaron, jussi sunt remanere inferne cum populo ad eum gubernandum.

3. VENIT ERGO MOYSES, ET NARRAVIT PLEBI OMNIA VERBA DOMINI. — Sane sine miraculo fieri non potuit, ut vox Mosis a tot centenis millibus populi audiretur et intelligeretur: quod idem certius liquet in iterata promulgatione legis, Deuter. cap. i, et Deuter. cap. xxx, vers. 40 et 41. Voluit autem Deus hæc præcepta sigillatim populo, id est Hebræis omnibus, proponi, antequam cum eis fœdus iniret et tabulis firmaret, ut ostenderet quam humaniter cum eis ageret, neque velle se eis legem ferre nisi assentientibus; deinde ut firmum eum retinerent, quam tam libere amplexi essent, neque ullam deinceps detrectandi haberent ansam.

JUDICIA. — leges judiciales cap. xxi, xxii, xxiii. 4. EDIFICAVIT ALTARE AD RADICES MONTIS, ET DUODECIM TITULOS PER DUODECIM TRIBUS ISRAEL. — g. d. Moses duodecim rudia saxa in titulos et statuas erexit, ut sacrificia hæc, quibus fœdus inter Deum et populum sanciebatur, pro duodecim tribubus offerri significaret. Unde et aliqui probabiliter putant ex duodecim hisce lapidibus ipsum altare fuisse constructum. Ita Abulensis et Cajetanus, licet Andreas Masius in Josue cap. viii, num. 31, et alii contrarium sentiant.

5. MISITQUE JUVENES DE FILIIS ISRAEL, ET OBTULERUNT HOLOCAUSTA. — Chaldeus, misit primogenitos filiorum Israel: hi enim in lege nature erant sacerdotes, necdum enim Aaron ordinatus erat sacerdos. Ergo principum Israelis filii primogeniti hæc sacrificia offerrebant: licet S. Augustinus, Quæst. xx in Levit., hos putet fuisse filios Aaron, qui postea creati sunt sacerdotes.

VITULOS DUODECIM. — Expunge *vi duodecim* cum Romanis, Hebræo, Chaldeo et Septuaginta: cum enim plures essent primogeniti, nihil obstat quo minus plures victimas eos obtulisse dicamus. Apo-

(1) Mons Sinaï duo habet cacumina, unum, humilissimum quod vocatur Horeb, et in eo seniores mansisse videntur; alterum quod vocatur Sinai, hodie *Djebel Musa*, mons S. Catharinae, difficile est ascensu et exasperat nubes: in id Moses solus ascendit.

stolus, Hebr. cap. ix, vers. 19, addit hircos quoque tum oblatos fuisse.

6. TULIT ITAQUE MOYSES DIMIDIAM PARTEM SANGUINIS, ET MISIT IN CRATERAS; PARTEM AUTEM RESIDUAM FUDIT SUPER ALTARE. — Nota: Solebant veteres fœdera victimis et sanguine sancire. Unde Livius, lib. I, loquens de fœdere inter Romanos et Albanos inilo: « Positis, inquit, fœderis legibus, aiebat facialis: Populus Romanus prior non deficiet; si prior defecit, publico consilio, dolo malo, tu, illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam, tanquam magis ferito, quanto magis potes, pollesque; » et Virgilius lib. VIII *Eneid.* de Romulo et Tatius:

Armati Jovis ante aram, paterasque tenentes
Stabant, et casa jungebant fœdera porca.

Unde et putant nonnulli fœdus dictum a fœdo, scilicet animali, puta porco, qui in fœdere macabatur, indeque phrasim manasse, qua fœdus ferire, percutere, laedere dicimus. Idem et multo ante inter fideles, et veri Dei cultores suo receptum fuit. Hinc Gen. cap. xv, vers. 9, 10, 17, Dominus in signum et confirmationem fœderis cum Abraham inilo, jussit immolari bovem, arietem et capram, dividique per medium; quo facto lampas Deum significans per medias divisiones transiit, indicans ita dividendum fore qui fœdus rumperet. Vide Jeremiam, cap. xxxiv, vers. 18; unde *ברית berit*, id est fœdus hebraice, plerique a *בחר batar*, id est dividere, per metallinam deducant. Hinc Cyrillus, lib. X *Contra Julianum*, sub finem, ex Sophocle docet apud posteriores id servatum, scilicet ut euntes per medium ignem, et ferrum manibus ferentes facerent juramenta. Idem factum est in hoc fœdere Dei cum Mose et Judeis; sanguis enim victimarum divisus est, ut significaretur eum, qui pactum violaret, simili modo sanguine violatam fœderis fidem lauterum: quia vero pactum ferebatur inter Deum et populum, oportebat ut tam Deus, quam Israel sanguinem dividerent, eoque aspergerent, et cum Deus sit incorporeus, ut sanguine aspergi non possit, hinc altare sacrificiorum ejus vice sanguine tinctum fuit.

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

Simili modo Christus Dominus novum fœdus et testamentum sancivit se ipso, et sanguine suo quasi victima, et sanguine victima fœderalis; presertim quia hæc victima et sanguine promeruit nobis redemptionem, gratiam, hereditatem et omnia bona quæ in hoc fœdere suo nobis promisit, ad Hebræos cap. ix, vers. 13 et seq.; idque expressit in institutione Eucharistie, dicens: « Hic est sanguis novi Testamenti. » Unde contra Sacramentarios validum pro veritate corporis Christi intorques argumentum: si enim vero sanguine vetus sancitum est fœdus, isque intelligitur cum dicitur hic vers. 8: « Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus, » utique et vero sanguine sancitum est fœdus novum; isque intelligitur, cum ergo

revera
illa fuit
et est.

dicitur: « Hic est sanguis novi Testamenti; » hic enim vetus, novi et veri erat typus, ad quem certum est Christum in verbis jam dictis respexisse.

Dices: Christus vocat sanguinem novi Testamenti, non fœderis, uti sumum vocat Moses hic; ergo dissimilis est hæc sanguinis lustratio.

Respondeo: Christus testamentum vocat fœdus testamentarium, adeoque fœderis et testamentum in Scriptura sæpe idem sunt, ut ostendi 1 Cor. cap. xi, 25. Vide et dicta ad Hebr. cap. ix, 19.

Vers. 7.

7. ASSUMENSQUE VOLUMEN FŒDERIS, LEGIT, AUDIENTE POPULO. — « Volumen » hoc erat libellus, quem recenter Deo dictante Moses in Sina scripserat, de quo vers. 4, qui continebat jam dicta Dei præcepta, universosque sermones Domini a cap. xx usque ad hoc cap. xxiv. Legit ergo Moses hoc volumen continens præcepta Dei (hæc enim erant conditiones fœderis inveniendi cum Deo) populo; populus deinde promisit se ea servaturum: Moses denique quasi fœderis, fœdus inter Deum et populum sanciens et confirmans, sanguine victimarum populum respersit.

Moses oblit.

Vers. 8.

8. ILLI VERO SUMPSEM SANGUINEM RESPERISIT IN POPULUM. — Sanguis in populum aspersus significat sanguinem Christi in nos aspersum. Addit Apostolus, Hebr. cap. ix, vers. 19, nonnulla que hic subicit Moses; sic enim habet: « Accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua, et lana cocinea et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit. » Succinæ enim hæc narrat Moses, que Paulus partim instinctu Spiritus Sancti, partim ex consuetudine ritus legalis, quem in lustrationibus ejusmodi usurpavit solitum, tum ex S. Scriptura, tum ex ipsa praxi didicerat, hæc ipsa supplavit et expressit; nam aquam sanguinis misceri solitam in sacris aspersioibus, patet Ezech. cap. xii, vers. 22. Idem patet de cocco sive de lana cocinea, atque hyssopo, Num. cap. xix, vers. 6 et 18. Rursum, cum vitulis oblatos quoque fuisse hircos patet, quia hircus, utpote suo fœdere apte peccatum representans, offerri solet pro peccato, ut patet Levit. cap. ix, vers. 3 et 15. Unde apte figurabat Christum, qui nostra peccata in se luenda suscepit.

Nota.

In priscis Hebræorum lustrationibus aqua sanguini adhibebatur, ne sanguis concreceret, sed flet liquidior et sparsibilis, ideoque aspersioni in tantum populum idoneus. Rursum, allegorice hæc aqua et sanguis victimarum figura erant et typus sanguinis et aque ex latere Christi effluentis, ac consequenter typus erant Baptismi et Eucharistiæ; aqua enim Baptismum, sanguis Eucharistiam representat.

Secundo.

In lustrationibus adhibebatur lana cocinea et hyssopus, ut ex eis fieret aspergillum; ad hoc enim peridonea sunt omnia sua densitate, tum ob vim retentivam quam habent: sunt enim humoris bibula æque ut spongia. Rursum, allegorice lana significabat candorem et innocentiam Christi, sive carnem Christi per se candi-

dam, sed ob peccata nostra cocineam, id est sanguine passionis rubricatam.

Hyssopus vero typus erat, primo, charitatis et gratiæ Christi, est enim hyssopus natura sua calida: unde servit mysterio, suoque calore et fervore Spiritus Sancti ardentissimos astus, quibus ignescunt porum mentes, decotat. Secundo, hyssopus typus erat humilitatis et humanitatis Christi, per quam Deus nostram superbiam aliaque peccata sanavit: est enim hyssopus herba humilis, et, ut docet Dioscorides, lib. III, cap. xxviii, medetur pulmonis tumori, qui superbie est symbolum, ut annotavit Rupertus (1).

Vers. 10.

10. ET VIDERUNT DEUM ISRAEL. — Non per essentiam, sed per umbram, id est in specie aliqua sensibili, quam Dei voluntas elegit, et humana fragilitas ferre potuit. Unde Chaldaeus verit, et viderunt gloriam Dei Israel. Longius abeunt Septuaginta, qui nomen aliud remotius subaudiunt, scilicet locum: « Et viderunt locum, inquit, ubi stetit Deus Israel. » Idque ut obvolutam hæc Dei visionem, ne putentur hi seniores Deum in sua essentia et forma divina vidisse.

Quæres.

in qua forma hic se videndum Deum, id est Angelus vice Dei, senioribus exhibuerit? Respondet Abulensis, Deum hic apparuisse in forma nubis lucide, intra quam Dei majestas latere videbatur, ita ut rudes Judei putarent in hujus nubis infima parte consistere pedes Dei, in parte vero superiori versus caelum ceterum corpus, et hoc respectu dici hic sub pedibus Dei, id est sub infima parte nubis, in qua credebatur esse pedes Dei, fuisse quasi opus lapidis sapphirini; quod enim forma hominis, aut animalis, alteriusve rei hic Deus non apparuerit, patet ex Deuter. cap. iv, vers. 15, ubi dicitur: « Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus de Horeb, in medio ignis; ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, » etc.

Alii tamen.

ut Lyranus, Cajetanus, Prado in Ezech. cap. i, verius censent Deum hic humana forma, nimirum specie magnifici principis, et regis legislatoris sese ostendisse; unde in Hebræo pro Deum, non est nomen Dei tetragrammaton, sed est Elohim, quod Deum qui principem et judicem significat; hinc et visus est Deus hic habere pedes, et sub pedibus habere scabellum sapphirinum: voluit enim Deus hæc specie et legislatoris majestatem, et timorem senioribus, et per hos populo demonstrare et imprimere. Addit Hieronymus Prado in cap. i Ezech., et alii nonnulli, Deum hic apparuisse tam senioribus, quam Mosi specie humana curru Cherubim, quem quatuor animalia, puta quatuor Cherubim, bovis, aquilæ, leonis et hominis speciem habentes, stipabant.

(1) Vers. 9.

Omittitur hic Josue, qui, ut liquet a vers. 13, ascendit cum Moysse, quia, ut videtur, neque nomine populi, nec suo intererat, sed tanquam Mosi minister.

insidentem: qua specie Deum vidit Ezechiel, cap. i, et S. Joannes, Apoc. cap. iv: ita ut ad hujus speciei et visionis exemplum ac formam Moses fabricaret aream, et Cherubim quasi currum gloriæ Dei; non est enim dubium quin horum typum Mosi in Sina ostenderit Deus, ut secundum illum illa fabricaretur; hoc enim est quod dicitur cap. xxv, vers. ult.: « Fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est. » Sed de hoc plenius dicam cap. xxv, vers. 48.

Allegorice, species hæc humana Dei legislatoris veteris, significabat incarnationem Verbi legislatoris novi. Ita Lyranus et alii.

Ad argumentum Abulensis respondet, Deuter. cap. iv, sermonem esse non de hæc visione secreta et privata, qua facta est Mosi et senioribus, sed de publica, qua facta est toti populo, cum Deus illi ex Sina promulgaret decalogum, cap. xix, 18, et cap. xx, 18: populus enim pronus erat ad idololatriam, unde noluit illi Deus se exhibere specie aliqua hominis vel animalis, ne illius formaret idolam: hoc autem periculum non erat in Mosi et senioribus, utpote viris sapientibus et selectis. Unde constat ex cap. xxv, vers. ult., Deum de facto Mosi exhibuisse ideam arcæ, Cherubim totiusque tabernaculi.

Et sub pedibus ejus. — Deus enim apparebat hic quasi homo et princeps magnificus. Nota: In Scriptura tribuuntur Deo membra hominis, non quod revera Deus habeat corpus, ut voluerunt Anthropomorpha, sed ut hominum phantasia et sensibus se accommodet, utque mysticum et spiritale quid, eis apte respondens, significet. Unde S. Augustinus, epist. 111, qua est de videndo Deo, sic ait: « Alas cum in Deo audimus, protectionem intelligimus; cum manus, operationem; cum pedes, presentationem; cum oculos, visionem; cum faciem, notitiam qua innoscit. » Et ibidem citat S. Hieronymum in Psalm. xciii doctent: « Deus totus oculus est, quia omnia videt; totus manus est, quia omnia operatur; totus pes est, quia ubique est. Ergo videte quid dicat: Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculos, non considerat? Et non dixit: Qui plantavit aurem; ergo ipse aurem non habet: Qui finxit oculos; ergo ipse oculos non habet. Sed quid dixit: Qui plantavit aurem, non audiet? qui finxit oculos, non considerat? membra tulit, efficientias dedit. » De his fuse agit in libro De Essentia divinitatis, et divus Thomas, I part., Quæst. III, art. 1.

Et sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini, et quasi coelum cum serenum est. — q. d. Sub pedibus Dei apparebat quasi pavementum ex sapphiro constratum (1). Signabatur hoc symbolo splendidissima et præstantissima Dei majestas,

quæ omnem colli et gemmarum fulgorem et splendorem longe transcendit, et pedibus premit. Et enim « sapphirus gemma gemmarum, inquit Abulensis; unde apud Gentilium deos in magna fuit sapphirus reverentia, quod sine eo responsa non dabatur. » Et Pierius, Hieroglyph. 41: « Sapphirus, ait, apud veteres magna semper in veneratione fuit, siquidem per eum imperium et summum sacerdotium significari manifestum est. » Unde Elianus, lib. XIV, cap. xxxiv, docet apud Egyptios summum sacerdotem (qui et supremum erat iudex) gestare solitum collo appensam imaginem e sapphiro, qua appellabatur Veritas. Modo quoque summus Pontifex cuiuslibet Cardinali recens creato sapphirum mittit. Et Ruens qui asserit: « Supremam olim sapphirum apud homines auctoritatem habuisse, et apud divos gratiam, ipsa perhibet antiquitas. » Sapphirus enim pulcherrimus est, quia aureis punctis quasi stellis collucet. Unde hebraice vocatur סַפִּיר saphir, a סֵפֶר sepher, id est a numero, scilicet stellarum; vel, ut S. Hieronymus, a סַפִּיר saphir, id est pulcher. Rursum, sapphirus valet « contra melancholiam, et quartanam, et humores melancholicos, » teste Avicenna, Alberto Magno, et Mathiolo, lib. V, cap. lxvi. Denique sapphirus, ait Galenus et Dioscorides, « percussis a scorpione haustus prodest, et contra intestinas excitationes bibitur, et ruptas membranas cogit, et exerescentia in oculis pustulasque inhibet. » Sapphirus ergo vigoris et lætitiæ diviæ est symbolum.

Anagogice, hæc regni celestis, in quo nobis Deus promittitur, soliditatem, puritatem et altitudinem adumbrabant. Ita Rupertus, et S. Augustinus, Quæst. CII. Sapphiri enim color est ceruleus, aureis stellis conspersus, ita ut oculi ipsius speciem referat. Jam ceruleus color, quem in cælo suspicimus, nihil est aliud, quam altissimæ lucis profunditas: hic ergo apte immensum deitatis, quasi lucis incomprehensibilis pelagus, in cuius conspectu et cogitatione humane mentis acies videtur plane evanescere, significat. Rursum, significat beatitudinis diviæ serenitatem et æternitatem.

Allegorice, scabellum hoc Dei sapphirinum significabat claritatem purissimam B. Virginis, in qua quasi in scabello sedere dignatus est Dei Filius, dum in ea conceptus et natus est. Ita R. Moses et R. Haccados apud Galatinum, lib. VII, cap. ultimum.

In Hebræo et Septuaginta pro lapidis est lateris; habent enim, et sub pedibus ejus quasi opus lateris sapphirini. Verum later hic pro lapide sumitur, unde Vatablus, Chaldaeus, R. David, et alii hic vertunt, quasi opus lapidis sapphirini. Hic ergo later erat lapis, id est gemma, quoad naturam et splendorem; idem vero erat et later, quoad formam quadratam, vel potius quadrangulam; erat enim hic imago propitiatorii futuri.

Adde: lapis hic apparebat esse later, quoad

quædam simile operi (tessellato) pelliculo sapphirino. כִּבְרִית enim est candor, seu pelluciditas.

Quæres, in qua forma hic se videndum Deum, id est Angelus vice Dei, senioribus exhibuerit? Respondet Abulensis, Deum hic apparuisse in forma nubis lucide, intra quam Dei majestas latere videbatur, ita ut rudes Judei putarent in hujus nubis infima parte consistere pedes Dei, in parte vero superiori versus caelum ceterum corpus, et hoc respectu dici hic sub pedibus Dei, id est sub infima parte nubis, in qua credebatur esse pedes Dei, fuisse quasi opus lapidis sapphirini; quod enim forma hominis, aut animalis, alteriusve rei hic Deus non apparuerit, patet ex Deuter. cap. iv, vers. 15, ubi dicitur: « Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus de Horeb, in medio ignis; ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, » etc.

Alii tamen, ut Lyranus, Cajetanus, Prado in Ezech. cap. i, verius censent Deum hic humana forma, nimirum specie magnifici principis, et regis legislatoris sese ostendisse; unde in Hebræo pro Deum, non est nomen Dei tetragrammaton, sed est Elohim, quod Deum qui principem et judicem significat; hinc et visus est Deus hic habere pedes, et sub pedibus habere scabellum sapphirinum: voluit enim Deus hæc specie et legislatoris majestatem, et timorem senioribus, et per hos populo demonstrare et imprimere. Addit Hieronymus Prado in cap. i Ezech., et alii nonnulli, Deum hic apparuisse tam senioribus, quam Mosi specie humana curru Cherubim, quem quatuor animalia, puta quatuor Cherubim, bovis, aquilæ, leonis et hominis speciem habentes, stipabant.

(1) Vers. 9. Omittitur hic Josue, qui, ut liquet a vers. 13, ascendit cum Moysse, quia, ut videtur, neque nomine populi, nec suo intererat, sed tanquam Mosi minister.

insidentem: qua specie Deum vidit Ezechiel, cap. i, et S. Joannes, Apoc. cap. iv: ita ut ad hujus speciei et visionis exemplum ac formam Moses fabricaret aream, et Cherubim quasi currum gloriæ Dei; non est enim dubium quin horum typum Mosi in Sina ostenderit Deus, ut secundum illum illa fabricaretur; hoc enim est quod dicitur cap. xxv, vers. ult.: « Fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est. » Sed de hoc plenius dicam cap. xxv, vers. 48.

Allegorice, species hæc humana Dei legislatoris veteris, significabat incarnationem Verbi legislatoris novi. Ita Lyranus et alii.

Ad argumentum Abulensis respondet, Deuter. cap. iv, sermonem esse non de hæc visione secreta et privata, qua facta est Mosi et senioribus, sed de publica, qua facta est toti populo, cum Deus illi ex Sina promulgaret decalogum, cap. xix, 18, et cap. xx, 18: populus enim pronus erat ad idololatriam, unde noluit illi Deus se exhibere specie aliqua hominis vel animalis, ne illius formaret idolam: hoc autem periculum non erat in Mosi et senioribus, utpote viris sapientibus et selectis. Unde constat ex cap. xxv, vers. ult., Deum de facto Mosi exhibuisse ideam arcæ, Cherubim totiusque tabernaculi.

Et sub pedibus ejus. — Deus enim apparebat hic quasi homo et princeps magnificus. Nota: In Scriptura tribuuntur Deo membra hominis, non quod revera Deus habeat corpus, ut voluerunt Anthropomorpha, sed ut hominum phantasia et sensibus se accommodet, utque mysticum et spiritale quid, eis apte respondens, significet. Unde S. Augustinus, epist. 111, qua est de videndo Deo, sic ait: « Alas cum in Deo audimus, protectionem intelligimus; cum manus, operationem; cum pedes, presentationem; cum oculos, visionem; cum faciem, notitiam qua innoscit. » Et ibidem citat S. Hieronymum in Psalm. xciii doctent: « Deus totus oculus est, quia omnia videt; totus manus est, quia omnia operatur; totus pes est, quia ubique est. Ergo videte quid dicat: Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculos, non considerat? Et non dixit: Qui plantavit aurem; ergo ipse aurem non habet: Qui finxit oculos; ergo ipse oculos non habet. Sed quid dixit: Qui plantavit aurem, non audiet? qui finxit oculos, non considerat? membra tulit, efficientias dedit. » De his fuse agit in libro De Essentia divinitatis, et divus Thomas, I part., Quæst. III, art. 1.

Et sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini, et quasi coelum cum serenum est. — q. d. Sub pedibus Dei apparebat quasi pavementum ex sapphiro constratum (1). Signabatur hoc symbolo splendidissima et præstantissima Dei majestas,

quæ omnem colli et gemmarum fulgorem et splendorem longe transcendit, et pedibus premit. Et enim « sapphirus gemma gemmarum, inquit Abulensis; unde apud Gentilium deos in magna fuit sapphirus reverentia, quod sine eo responsa non dabatur. » Et Pierius, Hieroglyph. 41: « Sapphirus, ait, apud veteres magna semper in veneratione fuit, siquidem per eum imperium et summum sacerdotium significari manifestum est. » Unde Elianus, lib. XIV, cap. xxxiv, docet apud Egyptios summum sacerdotem (qui et supremum erat iudex) gestare solitum collo appensam imaginem e sapphiro, qua appellabatur Veritas. Modo quoque summus Pontifex cuiuslibet Cardinali recens creato sapphirum mittit. Et Ruens qui asserit: « Supremam olim sapphirum apud homines auctoritatem habuisse, et apud divos gratiam, ipsa perhibet antiquitas. » Sapphirus enim pulcherrimus est, quia aureis punctis quasi stellis collucet. Unde hebraice vocatur סַפִּיר saphir, a סֵפֶר sepher, id est a numero, scilicet stellarum; vel, ut S. Hieronymus, a סַפִּיר saphir, id est pulcher. Rursum, sapphirus valet « contra melancholiam, et quartanam, et humores melancholicos, » teste Avicenna, Alberto Magno, et Mathiolo, lib. V, cap. lxvi. Denique sapphirus, ait Galenus et Dioscorides, « percussis a scorpione haustus prodest, et contra intestinas excitationes bibitur, et ruptas membranas cogit, et exerescentia in oculis pustulasque inhibet. » Sapphirus ergo vigoris et lætitiæ diviæ est symbolum.

Anagogice, hæc regni celestis, in quo nobis Deus promittitur, soliditatem, puritatem et altitudinem adumbrabant. Ita Rupertus, et S. Augustinus, Quæst. CII. Sapphiri enim color est ceruleus, aureis stellis conspersus, ita ut oculi ipsius speciem referat. Jam ceruleus color, quem in cælo suspicimus, nihil est aliud, quam altissimæ lucis profunditas: hic ergo apte immensum deitatis, quasi lucis incomprehensibilis pelagus, in cuius conspectu et cogitatione humane mentis acies videtur plane evanescere, significat. Rursum, significat beatitudinis diviæ serenitatem et æternitatem.

Allegorice, scabellum hoc Dei sapphirinum significabat claritatem purissimam B. Virginis, in qua quasi in scabello sedere dignatus est Dei Filius, dum in ea conceptus et natus est. Ita R. Moses et R. Haccados apud Galatinum, lib. VII, cap. ultimum.

In Hebræo et Septuaginta pro lapidis est lateris; habent enim, et sub pedibus ejus quasi opus lateris sapphirini. Verum later hic pro lapide sumitur, unde Vatablus, Chaldaeus, R. David, et alii hic vertunt, quasi opus lapidis sapphirini. Hic ergo later erat lapis, id est gemma, quoad naturam et splendorem; idem vero erat et later, quoad formam quadratam, vel potius quadrangulam; erat enim hic imago propitiatorii futuri.

Adde: lapis hic apparebat esse later, quoad

quædam simile operi (tessellato) pelliculo sapphirino. כִּבְרִית enim est candor, seu pelluciditas.

Sapphirus enim pulcherrimus est, quia aureis punctis quasi stellis collucet. Unde hebraice vocatur סַפִּיר saphir, a סֵפֶר sepher, id est a numero, scilicet stellarum; vel, ut S. Hieronymus, a סַפִּיר saphir, id est pulcher. Rursum, sapphirus valet « contra melancholiam, et quartanam, et humores melancholicos, » teste Avicenna, Alberto Magno, et Mathiolo, lib. V, cap. lxvi. Denique sapphirus, ait Galenus et Dioscorides, « percussis a scorpione haustus prodest, et contra intestinas excitationes bibitur, et ruptas membranas cogit, et exerescentia in oculis pustulasque inhibet. » Sapphirus ergo vigoris et lætitiæ diviæ est symbolum.

pressa, accepit. Ita S. Bonaventura in ejus Vita.

Quadragesimam transiebant monachi Tabennesiote cibus igne non coctis; Paulus Abbas Galata cum sextario lentis et vasculo aquae; Adolus post quinque tantum dies comedens; Macarius Alexandriae nihil comedens praeter pauca eruda crambes folia die dominico, nunquam genu flectens, nunquam accubans, semper stans. Ita habetur in *Vitis Patrum*.

Symbolice Beda: Fuit, inquit, Moses cum Do-

mino quadraginta diebus, ut hoc numero disceret, quod illi tantum Decalogum implere possint, quos Evangelicæ gratia veritatis, quatuor describenda libris (Evangeliiis), juvaret; quater enim ducta in decem faciunt quadraginta. Rursum, hoc numero quadraginta significabantur decem præcepta, quæ hisce quadraginta diebus Moses a Deo accepit, in quatuor mundi plagas, id est omnes gentes, tempore Evangelii divulganda.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Trinitas
Moses a
moralibus
et
judicialibus
libris ad
ceremoniales
leges.

Jubet Deus fieri arcam, vers. 10, et propitiatorium cum duobus Cherubim, vers. 17. Secundo, mensam panum propositionis, vers. 23. Tertio, candelabrum septiceps ex talento auri, vers. 31.

Nota. Triplices fuerunt leges veteris Testamenti, scilicet morales, judiciales et ceremoniales: morales præscripti Deus cap. xx, judiciales cap. xxi, xxii, xxiii, ceremoniales hic incipit præscribere.

Hoc ergo capite cum tribus sequentibus, describitur forma tabernaculi cum suis vasis, suaque suppellectile.

De tabernaculo hoc vide Abulensem hic, Bedam et Richardum Victorinum, libro De Tabernaculo, et exacte Riberam, lib. V De Templo, ac Vitalpando in Descriptione Templi.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 2. Loquere filiis Israel, ut tollant mihi primitias ab omni homine qui offeret ultroneus, accipietis eas. 3. Hæc sunt autem quæ accipere debetis: Aurum, et argentum, et æs, 4. hyacinthum et purpuram, coccumque his tinctum, et byssum, pilos caprarum, 5. et pelles arietum rubricatas, pellesque ianthinas, et ligna setim: 6. oleum ad luminaria concinnanda: aromata in unguentum, et thymiamata boni odoris: 7. lapides onychinos, et gemmas ad ornandum ephod ac rationale. 8. Facientque mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum: 9. juxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, et omnium vasorum in cultum ejus; sicque facietis illud: 10. Arcam de lignis setim compingite, cujus longitudo habeat duos et semis cubitos: latitudo, cubitum et dimidium: altitudo, cubitum similiter ac semissem. 11. Et deaurabis eam auro mundissimo intus et foris; faciesque supra, coronam auream per circuitum: 12. et quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos; duo circuli sint in latere uno, et duo in altero. 13. Facies quoque vectes de lignis setim, et operies eos auro. 14. Inducesque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis: 15. qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis. 16. Ponesque in arcæ testificationem quam dabo tibi. 17. Facies et propitiatorium de auro mundissimo; duos cubitos et dimidium tenebit longitudo ejus, et cubitum ac semissem latitudo. 18. Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies, ex utraque parte oraculi. 19. Cherubim unus sit in latere uno, et alter in altero. 20. Utrumque latus propitiatorii tegant, expandentes alas et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arcæ, 21. in qua pones testimonium quod dabo tibi. 22. Inde præcipiam, et loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel. 23. Facies et mensam de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine cubitum, et in altitudine cubitum ac semissem. 24. Et inaurabis eam auro purissimo; faciesque illi labium aureum per circuitum, 25. et ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis; et super illam,

alteram coronam aureolam. 26. Quatuor quoque circulos aureos præparabis, et pones eos in quatuor angulis ejusdem mensæ per singulos pedes. 27. Subter coronam erunt circuli aurei, ut mittantur vectes per eos, et possit mensa portari. 28. Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, et circumdabis auro ad subvehendam mensam. 29. Parabis et acetabula, ac phialas, thuribula, et cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo. 30. Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. 31. Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile ejus, et calamos, scyphos, et sphaerulas, ac lilia ex ipso procedentia. 32. Sex calami egredientur de lateribus, tres ex uno latere, et tres ex altero. 33. Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulaque simul, et liliū; et tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, sphaerulaque simul, et liliū. Hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de hastili: 34. in ipse autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, sphaerulaque per singulos, et lilia. 35. Sphaerula sub duobus calamis per tria loca, qui simul sex fiunt, procedentes de hastili uno. 36. Et sphaerulae igitur et calami ex ipso erunt, universa ductilia de auro purissimo. 37. Facies et lucernas septem, et pones eas super candelabrum, ut luceant ex adverso. 38. Emunctoria quoque, et ubi quæ emuncta sunt extinguantur, fiant de auro purissimo. 39. Omne pondus candelabri cum universis vasis suis habebit talentum auri purissimi. 40. Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.

Vers. 2.

2. TOLLANT MIHI PRIMITIAS. — Quia prima fuit hæc communis Hebræorum oblatio, quæ facta est pro fabrica tabernaculi.

Aliter Theodoretus, *Quæst. LXX*, et Abulensis: « Primitias, » inquit, id est prima et præstantissima; hæc enim Deo offerenda sunt.

QUI OFFERET ULTRONEUS. — Hebraice, *quem spontaneum et liberalem fecerit cor suum* (1).

Vers. 4.

Hyacinthos tria significat.

4. HYACINTHUM. — Proprie hyacinthus est genus violæ; inde gemmam significat violæ colore similem: hæc enim hyacinthus dicitur. Tertio, significat lanam hyacinthini, id est violacei et celestis coloris, quæ lana veteribus in deliciis fuit. Unde Homerus in *Odyssæa*, IV, loquens de Helena ait:

At super ipsam colus extensa est lōmphi.

id est violaceam lanam habens. Hic passim hyacinthus lanam hanc violaceam significat.

Tropologicæ, hyacinthus celestem mentem et conversationem representat. Hinc Ecclesia, et sancta quilibet anima, calcatur calceo violaceo, id est celesti. *Ezech.* cap. xvi, 9: « Calceavi te ianthino, » vel ut Septuaginta, *hyacinthino*, id est violacei et celestis coloris, calceo; ut hoc symbolo significaret Deus, Sanctum, qui in Ecclesia sunt, conversationem esse celestem. Ita calcatus ianthino S. Paulus, ac mentis pedibus circos et sidera calcans, dicebat: « Nostra conversatio in cælis est. » Ita calcatus S. Hieronymus dicebat illud Socraticum: « Æthera conscendo, et solum hoc cælumque despicio. » Nam, ut ait Apostolus: « Jam non estis hospites et ad-

(1) Vers. 3. Præter alii vertunt ex hebr. *chalthem*; alii melius, *cuprum*. Cf. *Est. viii*, 27.

vena, sed estis cives Sanctorum, et domestici Dei. » Et iterum: « Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem celestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et Testamenti novi mediatorum Jesum, » *Hebr.* xii, 22. Quare S. Martinus, uti in vita, ita et in morte cælum assidue suscipiens, cum in ardenti febrî supinus vultu in cælum erecto jaceret, rogarentque discipuli, ut converso corpore tantisper, dum vis morbi remitteret, pronus conquiesceret: « Sinite, inquit, me cælum potius quam terram aspicere, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur. » Oculis ergo ac manibus in cælum semper intentus, invictum ab oratione spiritum non relaxabat. Quare merito de eo canit Ecclesia: « Martinus Abrahæ simi lætus excipitur; Martinus hic pauper et modestus, cælum dives ingreditur, hymnis cælestibus honoratur. »

Pari modo S. Stephanus inter crepantium saxorum turbas interitus: « Video, inquit, cælos apertos, et Jesum stantem a dextris virtutis Dei; » et mox exclamans: « Domine Jesu, suscipe spiritum meum, » ad eum in cælum coronandus evolavit.

ET PURPURAM. — Purpura piscis est, vel potius concha, cujus sanguine tingunt lanam, quæ hoc rubeo colore nigricante infecta, inde pariter purpura dicitur: ex qua olim fiebant, et etiamnum fiunt regie vestes; unde et ejus usus fuit hic in tabernaculo.

Cabaliste, ut refert Valverdius in alphabeto Salomonis, notant *ארגמן* *argaman*, id est purpura, ex quatuor primis litteris esse compositi-

Purpura
147